

potest magis, et minus participari, quod est intendi in ipso, sicut una scientia est clarior, aut virtus est ferventior alia.

In articulo secundo ostendit, quomodo habitus possint augeri per additionem, et quomodo non. Nam additio potest intelligi in formis, aut secundum ipsam formalem, et specificam rationem formæ. Et talis additio solveret speciem, non conservaret. Vel secundum materialem receptionem in subjecto, sicut si forma quæ est in una parte communicaretur alteri, aut novum subjectum adveniret. Et talis additio est materialis, et per accidens, nec facit melius, sed majus. Vel additio esset secundum extensionem virtuales, id est, secundum attingentiam ad plura objecta. Et sic potest fieri augmentum per additionem in his habitibus, quæ ad plura objecta se habent. Vel tandem potest intelligi additio per intensionem, et participationem in subjecto, et sic augmentum non fit per additionem, sed per majorem participationem, aut radicationem in subjecto.

In articulo tertio ostendit non quolibet actu augeri habitum, sed tantum actu correspondente perfectioni, vel intensioni habitus, aut disponente ad ipsum, non deficiente in minus.

QUÆSTIO LIII.

DE CORRUPTIONE, ET DIMINUTIONE HABITUUM.

SUMMA LITTERÆ.

In articulo primo ostendit posse habitum corrumpi, tum per se, tum per accidens. Per se quidem, quando corrumpitur a suo contrario, per accidens ex defectu sui subjecti in quo est. Sed hoc non eodem modo contingit in omnibus habitibus. Nam in habitibus corporalibus, ut sanitas, pulchritudo, etc. utroque modo invenitur corruptio, scilicet et per contrarium, ut sanitas per ægritudinem, et per defectum subjecti, quia subjectum corruptibile est. In habitibus autem, qui sunt in anima, potest esse corruptio per contrarium, ut scientia per errorem, virtus per vitium, non autem per defectum subjecti, nisi quantum ad id quod ex tali habitu redundat, et subjectatur in potentiis sensitivis. Si vero aliquis habitus non habeat contrarium, ut habitus primorum principiorum, nullo modo potest corrumpi.

In articulo secundo ostendit, quod habitus potest diminui, sicut et augeri, nempe non in sua essentiali specificatione in qua non suscipit magis et minus, sed in sua extensione ad plura, vel pauciora objecta materialia, et in sua intensione secundum quod a subjecto magis, vel minus participatur in intentione, vel remissione.

In articulo tertio tractat, quomodo habitus possit corrumpi, vel diminui per solam cessationem ab actu, et ab ejus usu. Et dicit quod cessatio, et non usus directe, et per se non corrumpunt, vel diminuunt habitum, sed per accidens, seu removendo prohibens, quatenus per exercitium, et usum habitus remonentur, et succidunt extraneæ imaginationes, et affectus, quæ nate sunt inducere contrarium corruptivum, vel diminutivum habitus. Remoto autem actu, et cessante usu habitus, crescunt ista contraria, a quibus debilitatur habitus, vel etiam corrumpitur: præsertim cum ea, quæ sunt in intellectu nostro, et voluntate dependeant a sensu in quo per cessationem unius, transmutatio alterius contrarii crescit.

QUÆSTIO LIV.

DE DISTINCTIONE HABITUUM.

SUMMA LITTERÆ.

Distinctivum habituum potest sumi, vel ex diversitate subjecti in quo sunt (aut ex unitate ejus unitas) vel ex diversitate objectorum, aut ex diversitate partium, seu qualitatum, ex quibus componitur.

In articulo ergo primo ostendit in una potentia posse esse plures habitus, et consequenter non sumitur præcise diversitas habituum ex diversitate potentiae, seu subjecti, in quo sunt: nam habitus, vel pertinent ad dispositionem naturæ, vel operationis. Si loquamur de habitibus, seu dispositionibus naturæ, possunt plures esse in uno subjecto, eo quod subjectum componitur ex partibus, quarum quælibet suam potest habere dispositionem. Si loquamur de habitibus disponentibus ad operationem, etiam potest una potentia habere plures habitus, quia potest habere plures actus diversæ speciei, cum sit indifferens, et indeterminata ad illos, ut patet in intellectu, et voluntate; ergo et plures habitus inclinantes ad illos.

In articulo secundo ostendit, quod habitus distinguuntur specie penes objecta, sicut et actus, eo quod essentialiter ordinantur, et versantur circa objecta, actus quidem in actu secundo et ultimo, habitus vero in actu primo, et tamquam inclinatio quædam in actum; ergo per illa distinguuntur, quia ad illa essentialiter, et specificè ordinantur, non quidem penes objecta materialia; sed penes formalia, quia in formali ratione movendi, et specificandi conveniunt plura objecta, sicut plura visibilia in colore.

In articulo tertio ostendit specialiter convenire habitibus distingui secundum bonum et malum, eo quod habitus disponit subjectum secundum convenientiam, vel disconvenientiam naturæ, vel quantum ad ipsum esse, seu conservationem naturæ, vel quantum ad ipsum operari. Ratio autem convenientiæ importat rationem boni, et ratio disconvenientiæ malum, quod præsertim apparet in moralibus, ubi datur convenientia, vel disconvenientia naturæ rationali, prout secundum regulas rationis dirigitur.

In articulo quarto ostendit habitum esse simplicem qualitatem, nec componi ex pluribus habitibus, et qualitibus. Quia etsi ad multa materialia objecta se extendat, omnia tamen respicit sub una ratione formali, et ideo sufficit ad id una qualitas, sicut sufficit una simplex potentia ad omnia objecta sua. Et licet magis, aut minus intendatur in subjecto, hoc non addit qualitatem superadditam, sed modum participationis, et radicationis in eodem subjecto, et ejusdem qualitatis.

DISPUTATIO XIII.

DE HABITIBUS IN COMMUNI.

ARTICULUS I.

Explicatur ratio, et natura habitus.

I. Multiplicem esse acceptionem habitus diximus in logica quæst. xviii, derivatur enim habitus generaliter loquendo ab habere. Inde autem triplex modus habendi derivatur. Aut enim habere dicitur per modum dispositionis, seu habilitatis ad aliquid, sicut cum dicimus bene, vel male nos habere ad aliquid, id est, disponi. Aut dicitur habere per modum actionis, aut passionis inter habentem, et habitum, sicut ornatus, aut vestis dicitur habitus, quia significatur ut ornans, aut contegens, et hoc ad modum actionis dicitur, et ornatum, vel tectum ad modum passionis. Aut tandem habere dicitur per modum possessionis, seu denominationis extrinsecæ, prout est idem quod possidere aliquid, quod sine reali inhæsiōne fieri potest, ut cum possidetur fundus, aut uxor, quod consistit in aliquo jure, aut contractu, aut tentione, vel etiam in aliquo alio modo quod ad denominationem pertinet. Et primo modo habitus est qualitas, quia disponit, et habilitat subjectum; secundo modo est ultimum prædicamentum quod est habitus, qui explicatur per modum alicujus actionis, vel passionis intermediæ, scilicet ut ornantis, aut vestientis subjectum; tertio modo est post prædicamentum; eo quod consequitur ad plura genera, quæ habere, vel haberi possunt. De primo solum loquimur in præsentī, aliis omissis.

II. Igitur circa ipsam substantiam seu quidditatem habituum, qui ad prædicamentum qualitatis spectant, tria occurrunt ventilanda, et quasi dubiola. Primum, an ratio habitus qualificativi consistat in convenientia, vel disconvenientia ad subjectum; an in ordine ad actum aliquem, vel objectum. Ex quo constabit id quod spectat ad quæstionem an est, scilicet ad quid sunt necessarij habitus isti; secundo, quod sit subjectum habitus; tertio, quomodo ratio difficile mobilis pertineat ad essentialē differentiam habitus respectu dispositionis, et aliarum specierum qualitatis.

RATIO HABITUS EST PENES CONVENIENTIAM, VEL DISCONVENIENTIAM AD SUBJECTUM PRIMO ET PER SE.

III. Circa primum dubium, oportet præsupponere definitionem habitus de genere qualitatis, quæ non eodem modo traditur ab auctoribus, quia non omnes conveniunt in assignanda differentia propria habitus, licet in ratione generica conveniant. Quod enim habitus sit qualitas quædam permanens, et diuturna in subjecto in quo est, seu ut alij dicunt difficile mobilis, omnes fatentur, licet in explicando quomodo fit difficile mobilis, varietas opinionum sit. Sed tamen quod sit qualitas a nemine negatur; tum in habitibus corporalibus, ut sanitate, robore, pulchritudine, quas constat alteratione acquiri, vel perdi, alteratio autem ad qualitatem est; tum in habitibus spiritualibus, ut scientia, et opinione, virtute, et vitio; si quidem per tales habitus denominamur quales, non quanti, vel relati, etc. quia ex scientia, vel ignorantia, virtute, aut vitio æstimatur qualitas personæ, sunt etiam hujusmodi habitus principia actu-

um, quia ex scientia dimanant actus demonstrativi, ex virtute actus boni, et per eosdem acquiruntur: principia autem agendi, qualitates sunt, nec enim virtus activa est substantia, vel quantitas aut relatio.

IV. Esse autem habitus qualitates permanentes, diuturnæ, difficile mobiles, constat experientia ipsa, et ex effectibus, eo quod habitus consuetudine generantur, consuetudo autem permanens est, et difficile mobilis, quia est velut altera natura; dicimus autem aliquid habitualiter esse affectum aliqua forma, vel dispositione, quando permanenter est in illa, et quasi in statu. Constat etiam habitus non transire sicut operationes, si quidem eodem habitu, quo facimus modo hanc operationem, facimus postea aliam, nec pro qualibet operatione datur novus, seu distinctus habitus: ergo habitus qualitas est permanens, non cum operatione transiens. De his ergo duabus conditionibus habituum constat manifeste apud omnes, quod et qualitas sit, et permanens, seu diuturna.

V. Difficultas est in assignanda differentiali ratione habitus tam ut distinguitur ab aliis speciebus qualitatis, puta a potentia, et impotentia, passione, et passibili qualitate, quomodo videlicet sit qualitas disponens, seu per modum dispositionis, et in quo consistat munus, et ratio dispositionis generice sumptæ ut est communis habitui, et dispositioni; an ista ratio dispositionis sumatur penes convenientiam, seu disconvenientiam ad subjectum, quod disponitur; an penes ordinem ad actum, vel effectum, qui per ipsam fiat. Deinde vero inquiretur, quomodo habitus distinguatur a dispositione specificè sumpta, quæ dividitur contra habitum in prima specie qualitatis, quando dicitur

quod prima species est habitus, et dispositio; ibi ly dispositio sumitur specificè, quod autem est commune habitui, et dispositioni etiam vocatur dispositio, sed generice.

VI. Explicatio ergo dispositionis generice sumptæ, et propriæ rationis habitus, ut ab aliis speciebus secernitur, oritur ex diversis definitionibus Aristotelis, quæ de ipso habitu inveniuntur. Et solent referri tres definitiones ex ipso. Prima, ex septimo physicorum, cap. iii: Quod habitus est dispositio perfecti ad optimum: secunda, ex secundo ethicorum, cap. v: Quod habitus est, quo bene, vel male circa affectus nos habemus: tertia, quinto metaph. cap. xx: Quod habitus est dispositio, qua dispositum bene vel male disponitur secundum se, aut in ordine ad alios. At vero Gabriel in iii, dist. xxiii, quæst. i, relictis hæc Aristotelis definitionibus dixit: « Habitum acquisitum (de hoc videtur loqui) esse qualitatem ex frequentatione actuum genitam, inclinantem in similes actus, et difficile mobilem. » Quam definitionem sequi videtur pater Suarez in metaphycisis, disp. xlv, sect. i, n. vi, ubi descriptionem habitus ad hunc modum reducit: « Quod est qualitas quædam permanens, et stabilis de se in subjecto, per se primo ordinata ad operationem, non tribuens primam facultatem operandi, sed adjuvans, et facilitans illam. »

VII. Cæterum D. Thomas videtur omnia hæc componere, et perspicacius mentem philosophi contemplatus, naturam, et definitionem habitus explicavit per rationem convenientiæ, vel disconvenientiæ ad naturam primo, et per se; secundo per ordinem ad operationem, seu actum, in quantum operatio, et actus est finis naturæ (unumquodque enim est propter suam operationem) et in ordine ad illam debet disponi

per habitum ipsa natura. Verba D. Thomæ sunt in hac quæstione XLIX, art. II: « Unde habitus non solum importat ordinem ad ipsam naturam, sed etiam consequenter ad operationem quantum est finis naturæ. » Et quia habitus, qui sunt in potentiis disponunt illas juxta suam naturam, et natura talium potentiarum est esse operativas, et primo, et per se ordinari ad actum, inde est, quod tales habitus istarum potentiarum non recedendo a linea, et limite convenientiæ, aut disconvenientiæ ad naturam, perficiunt ad agendum, et ordinantur per se ad operationem, et actum, quia talis est natura potentiæ, quam disponunt. Et ita in hac quæstione XLIX, prius in articulo secundo determinavit juxta sententiam philosophi, quod habitus, et dispositio dicuntur primo, et per se penes convenientiam, aut disconvenientiam ad naturam, deinde vero articulo tertio sequenti ostendit quod dicunt ordinem ad operationem, seu actum; tum, quia ipsa natura quam disponunt ad operationem, ordinatur ut ad finem; tum, quia ipsum subjectum habitus aliquando habet naturam specificatam, et ordinatam ad actum, scilicet quando habitus subjectatur in potentiis operativis, easque perficit. Et hæc etiam est sententia philosophi, ut patet ex definitionibus allatis, ubi perpetuo explicat rationem dispositionis, et habitus penes convenientiam, vel disconvenientiam naturæ, virtutem enim quæ est habitus dicit esse: « Dispositionem perfecti ad optimum, et illud, inquit, est perfectum, quod est dispositum secundum naturam, » ut patet in septimo physicorum citato. In aliis autem locis ex quinto metaphysicorum et secundo ethicorum aperte explicat rationem habitus, et dispositionis penes convenientiam, vel disconvenientiam naturæ, scilicet penes bene, vel ma-

le se habere. Quæ omnia loca citat D. Thomas articulo secundo citato.

VIII. Quia ergo tota differentia auctorum est in explicanda ista formalitate, et habitudine dispositionis et habitus, qui videlicet primum, et per se in illa sit; an ordo ad naturam, quæ se habet ut principium operationis, quatenus convenienter, vel disconvenienter se habet ad illam; an vero primo, et per se respiciat habitus id quod se habet ut terminus, scilicet ipsa operatio, et actus, duo oportet facere. Primum, probare sententiam philosophi, et D. Thomæ veriorum esse, quod formalitas, et ordo habitus primo, et per se sumatur per convenientiam ad naturam, seu ad principium, quod est natura, quam sententia eorum, quæ primo, et per se considerat formalitatem habitus per ordinem ad actum, quatenus dat activitatem aliquam potentiæ. Secundum est, explicare quid sit in dispositione, et habitu convenientiam, aut disconvenientiam importare ad naturam, perfecte seu imperfecte, bene vel male se habere, cum hoc videatur esse commune omni qualitati, imo et omni formæ accidentali, quia omnis forma accidentalis perficit naturam, et convenienter, vel disconvenienter se habet ad illam, cum sit actualitas ei superveniens.

IX. Quoad primum probatur sententia Aristotelis et D. Thomæ; tum a posteriori, tum a priori. A posteriori quidem, quia non omnes dispositiones, vel habitus sunt operativi, vel operantur, ergo non potest prima, et per se formalitas eorum consistere in ordine ad operationem. Consequentia patet, quia quod primo, et per se ordinatur ad operationem, operativum est, seu talis operationis causativum. Quod ergo operativum non est, non ordinatur primo, et per se ad operationem. Antecedens vero probatur, tum indisposi-

tionibus corporis, tum animæ. In corpore, sanitas, et pulchritudo ponuntur a philosopho VII physicorum inter dispositiones, seu habitus, neutra tamen consistit in activitate, seu vi operativa, sed in commensuratione temperamenti. Similiter gratia in opinione, quæ illam ponit in essentia animæ distinctam a charitate, est habitus, et tamen operativa non est, sed solum sanctificativa, et participativa divinæ naturæ. Species etiam intentionales in hac prima specie dispositionis, vel habitus ponuntur, nec enim habent aliam ad quam reducuntur, et tamen species non sunt per se primo virtutes activæ, sed repræsentativæ, et vicariæ objectorum. Et dato quod species impressæ, quia actuant potentiam ex parte principii, et fecundant ad eliciendam cognitionem, efficientiam habeant in ipsum actum, tamen species expressæ, quæ solum repræsentant terminative, efficientiam non habent in ipso intellectu. Ergo ex genere suo dispositio, et habitus non dicunt vim activam, et efficientem, et consequenter neque ordinem ad actum, seu operationem. Quod vero ex genere suo omnis dispositio dicat convenientiam, vel disconvenientiam, bene, vel male se habere ad naturam, ex sequenti ratione declarabitur.

X. A priori autem sumitur probatio hujus ex ipso munere dispositionis, quod est determinare, seu ordinare aliquid ad aliquam formam, vel finem obtinendum, vel non amittendum. Unde in quinto metaphysicorum, cap. XIX, dicit Aristoteles: « Quod dispositio est ordo habentis partes. » Quod non intelligitur solum de partibus quantitativis, et materialibus, sed etiam de virtualibus. Ubi enim aliqua multiplicitas est ordinanda, vel reducenda ad aliquid, dispositione opus est. Et vide-

mus hoc munus dispositionis, quando aliqua materia disponitur ad formam, abjiciendo unam, et introducendo aliam, oportet enim disponi materiam, quia oportet ordinari de una forma ad aliam, et determinari indifferentiam materiæ, quæ est ad plura, ad hanc formam suscipiendam potius, quam ad illam. Si ergo proprium munus dispositionis est ordinare, et determinare ad aliquid, ergo proprium munus ejus est convenienter vel disconvenienter, bene vel male se habere in subjecto, vel natura, quæ ad aliquid ordinatur; si quidem ordo ad aliquam formam vel ad aliquem finem, convenientiam vel disconvenientiam importare debet. Nam ordo in præsententi non dicit solam habitudinem, seu respectum, sed ordinationem; ideo enim dicitur a philosopho, quod dispositio est ordo inter partes, quia inter partes non solum datur relatio, et habitudo, sed etiam coaptatio, et ordinatio, qua unumquodque in ordine sibi debito collocatur, et ponitur, et hoc dicitur dispositio quasi debita positio, qua unum ponitur ubi debet, vel opposito modo, et indebite. Et ita dispositio dicitur ordo inter partes, id est, ordinatio, et coaptatio, aut positio debita inter plura. Qua ratione etiam in ipsis potentiis animæ, et in rebus quibuscumque, ubi aliqua multitudo est collocanda, et ponenda, seu determinanda, dispositio habet locum, quia si potentia est indifferens ad plura, ut ad plures actus, vel formas, oportet quod erga illa plura detur ad aliqua determinatio, et coaptatio, nec solum sit ordo, et respectus ad illa quasi in confuso, et in communi, sed determinetur in particulari erga hoc, et illud sic determinari, et ordinari, dispositio est, id est, debita positio, et coaptatio. Ubi autem est debita, vel indebita commensuratio, et coaptatio,